

УДК 657:336.71

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-3.11>

Сидоренко Р.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто специфіку ведення бухгалтерського обліку в вітчизняних банківських установах. Організація облікового процесу в банках регламентується як вітчизняними положеннями бухгалтерського обліку, так і міжнародними стандартами обліку та фінансової звітності. На основі проведеного аналізу чинної нормативної бази виділено ключові аспекти діяльності фінансово-кредитних установ, які мають бути враховані при розробці облікової політики таких суб'єктів господарювання. Господарськими операціями, що характерні лише для банківських установ, є кредитно-депозитні операції, валютно-обмінні операції, операції з цінними паперами тощо. Важливою відмінністю є також і використання власного плану рахунків, що має багато суттєвих відмінностей у порівнянні з планом рахунків підприємств та організацій: врахування в плані рахунків специфіки банківської діяльності, поєднання в одному класі активних і пасивних рахунків, виділення в окремий клас рахунків управлінського обліку, формування проводок з позабалансовими рахунками шляхом подвійного запису.

Ключові слова: банки, облік у банках, організація обліку, облікова політика, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF THE ACCOUNTING PROCESS IN BANKING INSTITUTIONS OF UKRAINE

Sydorenko Roman

Lutsk National Technical University

The article considers the specifics of accounting in domestic banking institutions. The organization of the accounting process in banks is regulated by both domestic accounting regulations and international accounting and financial reporting standards. Based on the analysis of the current regulatory framework, the key aspects of the activities of financial institutions, which should be taken into account when developing the accounting policy of such entities. Business operations that are typical only for banking institutions are credit and deposit operations, currency exchange operations, securities operations, etc. An important difference is also the use of own chart of accounts, which has many significant differences compared to the chart of accounts of enterprises and organizations: taking into account the specifics of banking, a combination of active and passive accounts in one class, allocation of management accounts postings with off-balance sheet accounts by double entry. The accounting policy of a banking institution is an element of regulation of the bank's accounting. Based on the current regulatory framework, it must ensure the effective functioning and interaction of financial, management and tax accounting of the bank. The main purpose of each of these types of accounting is to provide complete, unambiguous, reliable and unbiased information to users about the state of the institution and the results of its activities. The main goal of the bank's accounting policy should be to find ways to reduce the burden on accounting staff by minimizing and simplifying the number of accounting actions and procedures that they need to perform. However, such simplification should not lead to non-performance of part of their duties, late performance or errors in actions (calculations). The principles of accounting, a single methodological basis, the relationship of synthetic and analytical accounting data, chronological and systematic reflection of all business transactions in primary documents, the formation of indicators necessary for bank management and reporting must be observed. The bank's accounting policy is regulated by an internal regulatory document – "Regulations on the bank's accounting policy", which is approved by the bank's board. The accounting policy is subject to mandatory change if the accounting legislation changes and if the reliability and relevance of the reporting information is increased.

Keywords: banks, accounting in banks, organization of accounting, accounting policy, international accounting standards.

Постановка проблеми. Банківська система, в сучасних ринкових умовах, є елементом національної економіки з якою взаємодіють практично всі суб'єкти господарювання та фізичні особи. Відкриття розрахункових рахунків та здійснення переказу коштів через них, використання банківських платіжних карт, депозитні та кредитні операції та інші напрями діяльності, що характерні лише цим кредитним установам є широ-

ковживаними у господарській діяльності як юридичних осіб так і підприємств.

Організація облікового процесу в банківських установах має багато спільних рис з веденням обліку в звичайних суб'єктах господарювання: функції, принципи, завдання, використання П(С)БО та НП(С)БО тощо. Однак суттєву різницю мають План рахунків банків України та План рахунків підприємств і організацій,

мають багато відмінностей і об'єкти обліку, що характерні лише банкам. Тому, ведення бухгалтерського обліку в банках має свої суттєві особливості, що потребують детального розгляду та вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей організації облікового процесу в банківській сфері присвячені публікації таких вчених як О.А. Андренко [7], В.І. Євдошак [1], Ю.А. Маначинська [1], О.С. Мордовцев [7] та інших. Однак розвиток вітчизняної ринкової економіки та вплив на неї нових світових факторів (пандемія тощо) вимагають нових підходів до розгляду даного питання.

Постановка завдання. Метою дослідження є виділення особливостей діяльності банківського сектору та їх вплив на побудову облікового процесу у фінансовій установі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ю.А. Маначинська та В.І. Євдошак, аналізуючи фінансово-економічні та облікові аспекти в банківській системі України, зазначають, «що фінансово-економічне становище банківської системи України слід розглядати у тісному взаємозв'язку із системою організації та методики облікового процесу в банках, адже облік – це мова бізнесу» [1].

Основними нормативними документами, що регламентують порядок організації облікового процесу в комерційних банках України, є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Положення НБУ «Про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України», Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України» та інші.

Перші основні відмінності, що мають бути враховані при веденні обліку, формуванні та поданні звітності в банківських установах, наводяться в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Так, у відповідності до ст. 1 даного нормативного акту банки включені до категорії «підприємств, що становлять суспільний інтерес». «Головним бухгалтером підприємства, що становить суспільний інтерес, може бути призначена особа, яка має повну вищу економічну освіту, стаж роботи у сфері фінансів, бухгалтер-

ського обліку та оподаткування не менше трьох років, не має непогашеної або незнятої судимості за вчинення кримінального правопорушення проти власності та у сфері господарської діяльності» [2].

Дані підприємства зобов'язані складати фінансову звітність за міжнародними стандартами. Міжнародним стандартом, що встановлює основні принципи та правила подання фінансової звітності, є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [3]. Порядок та строки подання фінансової звітності банками регламентується НБУ.

У банківській сфері використовують власний план рахунків, що має значні відмінності від Плану рахунків підприємств та організацій [4]. Основними з них є:

1) План рахунків банків має лише 9 класів назви яких не співпадають з назвами класів Плану рахунків підприємств і організацій, винятком є лише клас «Позабалансові рахунки» (таблиця 1);

2) в Плані рахунків банків відсутній чіткий поділ класів на «активні» та «пасивні». В одному класі разом знаходяться як активні, так і пасивні рахунки;

3) синтетичні рахунки в банках є чотиризначними. Розрахункові рахунки суб'єктів господарювання в банківських установах, у відповідності до вимог IBAN, складаються з 29 знаків: два перших це позначення країни реєстрації суб'єкта господарювання (для українських підприємств та підприємців – UA), два наступних – контрольні цифри, шість наступних – МФО банку, наступні п'ять знаків – це цифри, що доповнюють кількість знаків у рахунку до 29 (зазвичай в українських банках це п'ять нулів), далі вже йде власне 14-ти значний номер рахунку (наприклад, якщо це рахунок юридичної особи, то будуть йти цифри 2600 – що є номером синтетичного рахунку Плану рахунків обліку в банках 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»);

4) в окремий клас рахунків виділений управлінський облік (8 клас «Управлінський облік»), але окрім назви класу більше законодавчо нічого не затверджено. Кожен комерційний банк створює всю подальшу структуру (розділ, група, рахунок) під свої власні потреби та своє власне бачення ведення такого обліку. Рахунки даного класу кореспондують лише між собою і залишки по даних рахунках не враховуються при формуванні фінансової звітності банку;

Таблиця 1

Порівняння структури планів рахунків банків України та підприємств і організацій

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій		План рахунків бухгалтерського обліку банків України	
Клас	Назва класу	Клас	Назва класу
1	Необоротні активи	1	Казначейські та міжбанківські операції
2	Запаси	2	Операції з клієнтами
3	Кошти, розрахунки та інші активи	3	Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання
4	Власний капітал та забезпечення зобов'язань	4	Фінансові та капітальні інвестиції
5	Довгострокові зобов'язання	5	Капітал банку
6	Поточні зобов'язання	6	Доходи
7	Доходи і результати діяльності	7	Витрати
8	Витрати за елементами	8	Управлінський облік
9	Витрати діяльності	9	Позабалансові рахунки
0	Позабалансові рахунки		

Джерело: сформовано автором на основі джерел [4; 5]

5) на відміну від бухгалтерського обліку у підприємствах чи підприємців проводки з позабалансовими рахунками в банках складаються за допомогою подвійного запису. Рахунки 9 класу «Позабалансові рахунки» кореспондують лише між собою. Якщо ж відсутній рахунок за допомогою якого можна скласти проводку, то його створюють в розділі 99 «Контррахунки та позабалансова позиція банку».

Положення НБУ «Про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України» у тлумаченні термінів виділяє окреме поняття «бухгалтерський облік в банках». У відповідності до цього нормативного акту «бухгалтерський облік в банках – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень» [6].

Банки організують свій обліковий процес на основі внутрішньої облікової політики та принципів визначених у Концептуальній основі міжнародних стандартів фінансової звітності. Аналізуючи механізм формування облікової політики банку О.А. Андренко та О.С. Мордовцев її основними завданнями називають:

- «розробка та систематизація складових облікової політики;
- формування Положення про облікову політику;
- забезпечення контролю за виконанням наказу;
- своєчасна зміна положень облікової політики в особливих випадках» [7].

Чинне законодавство облікову політику банку тлумачить як «сукупність принципів, методів і процедур, що використовується банком для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності» [6].

Облікова політика банківської установи є елементом регулювання бухгалтерського обліку банку. Спираючись на чинну нормативну базу (міжнародні та вітчизняні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, закони України, положення та інструкції НБУ тощо) вона повинна забезпечити ефективне функціонування та взаємодію фінансового, управлінського та податкового обліку банку. Основною метою, кожного з зазначених видів обліку, є надання повної, однозначної, достовірної та неупередженої інформації користувачам про стан установи та результати її діяльності.

Головною ціллю облікової політики банку повинно бути пошук шляхів зменшення навантаження на облі-

кових працівників шляхом мінімізації та спрощення кількості облікових дій та процедур, що їм необхідно виконувати. Однак, таке спрощення не повинно призводити до невиконання працівниками частини своїх обов'язків, невчасного виконання чи помилок у діях (розрахунках). Мають обов'язково дотримуватись принципи бухгалтерського обліку, єдина методологічна основа, взаємозв'язок даних синтетичного та аналітичного обліку, хронологічне та систематичне відображення всіх господарських операцій в первинних документах, формування показників необхідних для управління банком та складання звітності.

Облікова політика банку регламентується внутрішнім нормативним документом – «Положенням про облікову політику банку», який затверджується правлінням банку. Облікова політика підлягає обов'язковій зміні якщо змінюється законодавство щодо ведення обліку та якщо буде підвищено достовірність та доречність звітної інформації.

В Положенні про облікову політику банку обов'язковій регламентації та деталізації підлягає порядок обліку операцій, що є характерними лише для цієї фінансово-кредитної установи: кредитні та депозитні операції, продаж-купівля іноземної валюти, операції з цінними паперами тощо. Окрім того, має бути окремо описано організацію облікового процесу активів чи пасивів групи яких є типовими для всіх суб'єктів господарювання, але окремі їх елементи притаманні лише банкам. Наприклад, такі складові групи основних засобів як зброя, система відеоспостереження, пожежна сигналізація не є характерними для звичайних юридичних та фізичних осіб, однак у банках вони використовуються постійно і скрізь. Тому, порядок їх документального обліку, складання проводок, нарахування амортизації тощо має бути обов'язково виокремлено та регламентовано.

Висновки з проведеного дослідження. Специфіка діяльності має суттєвий вплив на організацію облікового процесу у суб'єкта господарювання. Банківська сфера містить значні відмінності від інших сфер економіки і тому облікова політика банків підлягає детальному регламентуванню нормативними актами як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях. Чітке дотримання існуючих положень, відповідність облікової політики цілям діяльності банків та впровадження в практику передових міжнародних норм та вимог є запорукою ефективності функціонування вітчизняної кредитно-фінансової сфери.

Список використаних джерел:

1. Маначинська Ю.А., Євдошак В.І. Банківська система України: фінансово-економічні та облікові аспекти в контексті МСФЗ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 37. С. 99–107.
2. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 19.04.2021).
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності»: Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%91%D0%9E%201_ukr_2021.pdf (дата звернення: 19.04.2021).
4. План рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова Правління НБУ від 11.09.2017 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text> (дата звернення: 19.04.2021).
5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 19.04.2021).

6. Про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України: Положення НБУ від 04.07.2018 № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text> (дата звернення: 19.04.2021).

7. Андренко О.А., Мордовцев О.С. Механізм формування облікової політики банків. *Комунальне господарство міст*. 2017. № 138. С. 57–62.

References:

1. Manachinska Yu.A., Yevdochtchak V.I. (2019) Bankivska systema Ukrainy: finansovo-ekonomichni ta oblikovi aspekty v konteksti MSFZ [The banking system of Ukraine: financial, economic and accounting aspects in the context of IFRS]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, no. 37, pp. 99–107.

2. Zakon Ukrayiny (1999) «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» [About accounting and financial reporting in Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (accessed 19 April 2021). (in Ukrainian)

3. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 1 «Podannia finansovoi zvitnosti» [International Accounting Standard 1 “Presentation of Financial Statements”]. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%91%D0%9E%201_ukr_2021.pdf (accessed 19 April 2021). (in Ukrainian)

4. National Bank of Ukraine (2017) Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku bankiv Ukrainy [Chart of accounts of banks of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text> (accessed 19 April 2021). (in Ukrainian)

5. Ministry of Finance of Ukraine (1999) Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii [Chart of accounts of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (accessed 19 April 2021). (in Ukrainian)

6. National Bank of Ukraine (2018) Pro orhanizatsiiu bukhhalterskoho obliku, bukhhalterskoho kontroliu pid chas zdiisnennia operatsiinoi diialnosti v bankakh Ukrainy. [About the organization of accounting, accounting control during implementation of operational activity in banks of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text> (accessed 19 April 2021). (in Ukrainian)

7. Andrenko O.A., Mordovcev O.S. (2017). Mekhanizm formuvannia oblikovoi polityky bankiv [The mechanism of formation of accounting policy of banks]. *Municipal utilities*, no. 138, pp. 57–62.

E-mail: rom.sydorenko@gmail.com